

Ю.В. Кіщенко,
Херсонський державний університет,
м. Херсон

ЧИННИКИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ПРОЦЕС ПЕРЕКЛАДУ ТЕКСТУ

У статті надано коротку характеристику чинникам, які найчастіше впливають на процес перекладу, виявлено закономірності практичної роботи, пов'язаної з перекладом та діями перекладача.

The article gives a short characteristic of the factors that most often influence a process of translation. It reveals the system of practical work, connected with translation and the translator's strategy.

Особливості змістових рівнів мови оригіналу та мови перекладу обумовлюють існування постійних чинників, які впливають на сам процес перекладу. Однак останній перебуває під впливом і таких факторів (або навіть низки факторів), які змінюються в залежності від конкретних умов, за яких відбувається переклад. Саме вони визначають ступінь необхідності та можливості встановлення відносин еквівалентності між оригіналом і перекладом. Перемінні чинники, що впливають на процес перекладу можна розбити на три основні групи:

- особливості та характер перекладного тексту (функціональна спрямованість, час і місце виникнення, жанрова приналежність тощо);
- умови, за яких відбувається процес перекладу (усний чи писемний переклад, синхронний, послідовний чи віддалений у часі переклад, строки виконання, наявність додаткової інформації тощо);
- характеристика осіб, залучених до процесу перекладу (джерело, перекладач, реципієнт перекладу).

Розглянемо кожен групу перемінних чинників окремо.

Відомо, що, окрім власне комунікативної функції, мова має експресивну та художньо-естетичну функції. Відповідно, мовлення або мовленнєві твори можуть мати різну спрямованість – впливати на мислення та емоції або на естетичну сферу реципієнта. Звичайно, існують випадки, коли текст реалізує всі три зазначені функції.

Таким чином, усі тексти в залежності від їх функціональної спрямованості можуть розподілятися на інформативні та художні. Відповідно до цього будуть розрізнятися два види перекладу – інформативний і художній.

Як правило, *художній* переклад має на меті переклад творів художньої літератури, а *інформативний* – переклад науково-технічних і офіційно-ділових матеріалів. Однак даний розподіл є умовним, оскільки не всі художні твори без винятку мають чинити художньо-естетичний вплив на читача. Наприклад, переклад багатьох детективних оповідань або описів мандрівок має суто інформативний характер. Художній твір може містити окремі частини, насичені інформацією, а інформативний текст, навпаки, може вимагати елементів художнього перекладу.

Тим не менш, розмежування інформативного і художнього перекладу є досить суттєвим для опису перекладацького процесу. При оцінюванні художнього перекладу на перше місце виступає не точне відтворення оригіналу, а збереження його високих літературних достоїнств, які визначаються естетичними та літературознавчими критеріями, що виходять за рамки лінгвістичного перекладознавства. Отже, адекватним художнім перекладом можна вважати такий, що не відтворює інформативний зміст оригіналу. Особливо наочно це виявляється в поетичних перекладах.

Розглянемо переклад вірша Анни Ахматової “Увечері” (“Вечером”), виконаний Іриною Железною:

*Звенела музика в саду
Таким невыразимым горем.
Свежо и остро пахли морем
На блюде устрицы во льду.*

При зіставленні цього уривку з його перекладом можна зазначити, останній не може вважатися повним відповідником оригіналу. Фактично перекладач створює самостійний поетичний твір за темою оригіналу:

*Grief inexpressible was in
The strings' untiring twang and chatter.
Fresh oysters, waiting on a platter,
Smelled pungently of salt and brine [6, p. 419].*

Отже, тексти художніх перекладів мають низку особливостей, які пояснюються необхідністю передати індивідуально-авторське використання мовних засобів у оригіналі.

Значимо, що процес утворення тексту перекладу може співпадати в часі з процесом створення тексту оригіналу. Разом з цим перекладач може мати справу з текстом, утвореним в іншу історичну епоху. Автор оригіналу може бути представником народу, який жив у інших географічних і кліматичних умовах порівняно з одержувачем перекладу. Подібні розбіжності не можуть не впливати на процес перекладу.

Той факт, що переклад виконується не із сучасної мови, спонукає до виявлення еквівалентності між такою мовою та мовою перекладу: адже багато мовних знаків сучасного етапу розвитку мови є несумісними з тією історичною епохою, коли було створено оригінал.

У цьому випадку виникає необхідність передати в перекладі так звану хронологічну віддаленість тексту шляхом використання слів і структур мови перекладу, які хоча і є зрозумілими для сучасного одержувача перекладу, але сприймаються як архаїчні. Водночас ці архаїзми не повинні мати різке національне забарвлення мови перекладу.

Просторова (географічна) віддаленість перекладу від оригіналу набуває значення у зв'язку з різними умовами життя, історії та культури відповідних народів. Так, наприклад, важко зберегти виразність порівняння “білий, як сніг” при перекладі на мову такого народу, який не знає, що таке є сніг.

Один і той же район земної кулі у нас може називатися “Близьким Сходом”, у Великій Британії – “Середнім Сходом”, а в Індії – “Західною Азією”. Це пояснюється різним географічним розташуванням даних країн по відношенню до цього району. В даному випадку перекладач має справу з випадком *ситуативної еквівалентності* при перекладі географічних назв.

Зазначимо, що при перекладі двох типів текстів – художніх та інформативних – слід урахувувати їх внутрішню ієрархію або розподіл, який умовно можна назвати жанрами мовлення. Так, до жанрів художньої літератури відносимо роман, оповідання, новелу, есе, поему, баладу тощо. Інформаційна література включає в себе офіційно-ділові, науково-технічні, інформаційно-описові та публіцистичні матеріали. Отже, до завдання перекладознавства входить пояснення залежності способу перекладу тексту від його жанрової приналежності. Перекладач спочатку визначає жанр і тільки після цього вивчає лінгвістичні особливості текстів даного жанру.

Виникнення ще однієї складності для процесу перекладу обумовлюється тим фактом, що мова певного народу не є однорідною. Разом з існуванням так званої загальнонародної частини, яка вживається всіма носіями мови, є окремі підсистеми, характерні для мешканців певного географічного району (територіальні діалекти) або для певної соціальної групи (соціальні діалекти). Саме ці елементи потребують від перекладача особливої майстерності і впливають на ступінь еквівалентності перекладу.

Аналіз перекладацької практики показав, що в більшості випадків діалектні особливості оригіналу залишаються без перекладу. Наприклад, відтворення в англо-українському перекладі особливостей мовлення мешканців західних регіонів нашої країни, на наш погляд, лише додало б до тексту перекладу зайвий “інформаційний шум” і чужі та незрозумілі для англійської мови асоціації.

Зовсім інша ситуація виникає при перекладі соціальних діалектів, оскільки лінгвістичні особливості мовлення людей, які належать до певної соціальної або професійної групи, мають більш загальний характер. Оскільки аналогічні групи та професії є в наявності в багатьох народів, перекладач може використати специфічні слова та вирази своєї мови для передачі діалогу, наприклад, англійських учителів. Однак і при перекладі соціальних діалектів можливі втрати, оскільки ступінь соціальної диференціації суспільства є різною в різних країнах [2, с. 180].

Як зазначалося вище, другою групою перемінних чинників, що впливають на процес перекладу, є умови, за яких відбувається цей процес. У цьому зв'язку слід згадати розподіл процесу перекладу на два види – *усний* та *писемний*. У свою чергу, основним видом усного перекладу є переклад на слух, коли перекладач сприймає оригінал в усній формі, перекладає його усно та призначає його для усного сприймання реципієнта. Під писемним перекладом розуміють переклад у письмовій формі написаного оригіналу для того, щоб одержувач перекладу також зміг би його прочитати. Існують також проміжні види перекладу – усний переклад з аркушу, письмовий переклад аудіотексту тощо.

Розглянемо суто усний і суто писемний переклади. Головна розбіжність між ними полягає в одноразовості усного перекладу і багаторазовості писемного. Під час виконання останнього перекладач має можливість повертатися до перекладеного варіанту, зіставляти його з оригіналом, змінювати переклад тощо. Ці можливості створюють сприятливі умови для забезпечення найвищого ступеню еквівалентності.

В процесі усного перекладу перекладач має вилучити всю інформацію з оригіналу під час його одноразового усного пред'явлення, не маючи можливості щось виправляти. При цьому переклад може виконуватися одночасно з процесом породження оригіналу (синхронний переклад), відразу після закінчення цього процесу (послідовний переклад) або через деякий час (віддалений у часі переклад). Кожний з них має свої особливості. Так, при синхронному перекладі збільшується втрата інформації, зменшується кількість структурних трансформацій, ускладнюється сприйняття власних імен, цифрових позначень тощо. Послідовний переклад вимагає запису інформації за допомогою умовних знаків і скорочень.

На результат перекладацького процесу впливають також такі чинники, як необхідність виконання в стислі строки, відсутність додаткової інформації, важливість матеріалу, що перекладається тощо.

Особливий вплив на процес перекладу мають чинники третьої групи, а саме особистості джерела інформації, перекладача та одержувача перекладу [2, с. 184].

Так, до індивідуальних якостей *джерела інформації* відносять специфіку вимови (при усному перекладі), стиль мовлення, логічну послідовність викладення матеріалу.

Щодо *особистості перекладача* та його впливу на результат перекладу значаючо, що перекладач повинен уміти перевтілюватися, сприймати точку зору автора тексту та відтворювати особливості його стилю. Для вивчення такого впливу є необхідним широке зіставлення як варіантів перекладу одного оригіналу різними перекладачами, так і варіантів перекладу різних авторів у виконанні одного перекладача.

В процесі перекладу важливо вирішити, що собою являє майбутній *одержувач перекладу*. Якщо текст призначається для спеціалістів певної галузі знань, то перекладач може використовувати специфічні терміни, які будуть мало зрозумілі широкому колу читачів. Інколи перекладач визначає характер одержувачів перекладу незалежно від того, на яких реципієнтів перекладу було орієнтовано оригінал.

Література

1. Казакова Т.А. Практические основы перевода. – СПб: Лениздат; Изд-во “Союз”, 2003. – 320 с.
2. Комиссаров В.Н. Слово о переводе. – М.: Международные отношения, 1993. – 215 с.
3. Латышев Л.К., Семенов А.Л. Перевод: теория, практика и методика преподавания. – М.: Академия, 2003. – 192 с.
4. Мірам Г.Е., Дейнеко В.В. Основи перекладу. – К: Ніка-Центр, 2002. – 237 с.
5. Bannikov N. Three centuries of Russian poetry. – М.: Progress Publishers, 1980. – 743 p.

УДК 811.111.37

О.О. Кобяков,
Сумський державний університет,
м. Суми

СТАТУС МОВЧАННЯ У ПАРАДИГМІ НЕВЕРБАЛЬНИХ ТА ВЕРБАЛЬНИХ ЗАСОБІВ КОМУНІКАЦІЇ

У статті розглядається питання ідентифікації комунікативного мовчання, його позначення у парадигмі вербальних та невербальних засобів. Фокусується увага на специфіці графічних знаків мовчання та номінаціях силенціального ефекту